

NATURLIGTVIS NÄRMAT!

Regeringens program för närmat och målen för
utveckling av närmatsektorn till 2020

NATURLIGTVIS NÄRMAT!

Regeringens program för närmat och målen för utveckling av närmatsektorn till 2020

Utgivare: Jord- och skogsbruksministeriet

Layout: Kirsti Pohjapelto

Bilder: JSM:s bildarkiv, Inhemska Trädgårdsprodukter rf., Lammin Sahti,
Jukka-Pekka Korpi-Vartiainen, Kirsti Pohjapelto

Tryckeri: Juvenes Print, 2013

ISBN 978-952-453-794-0 (Tryckt)

ISBN 978-952-453-795-7 (Nätutgåva)

FÖRORD

NÄRPRODUCERAD MAT TILL ALLA!

Vårt glesbebyggda land är som känt ett land med ren natur och rika naturresurser som är den råvara som vi behöver för att producera högkvalitativa livsmedel i såväl stor som liten skala. Regeringen har också identifierat livsmedel som en viktig samhällssektor. Livsmedelssektorn är klart och tydligt en framtida tillväxtbransch, särskilt på grund av den gröna ekonomin och dess tillväxt. Riktlinjerna i den nationella livsmedelsstrategin och livsmedelspolitiska redogörelsen leder oss fram på denna tillväxtbana.

I regeringsprogrammet lovade vi att ett strategiskt mål för Finlands jordbrukspolitik kommer att vara att få andelen ekologisk och närproducerad mat att öka kraftigt. Enligt regeringsprogrammet ska det också arbetas fram utvecklingsprogram för ekologisk och närproducerad mat. Nu är programmen färdiga och statsrådet fattade 16.5.2013 ett principbeslut om dessa och utvecklingsmålen fram till år 2020.

Närproducerad mat har etablerat sin ställning bland konsumenterna och yrkesfolk. Närproducerad mat har många starka sidor: den stärker landsbygdens livskraft, den gör att verksamheten sker nära kunderna, den medför flexibilitet och en möjlighet att påverka miljöbelastningen samt ger mervärde för affärernas och restaurangernas utbud. Dessa starka sidor vill vi vidareutveckla med programmet.

Programmet för närproducerad mat är ett program på statsrådsnivå som genomförs med hjälp av de metoder som är tillgängliga inom förvaltningen, men dess mål och riktlinjer skapar en grund för och ger mervärde till det utvecklingsarbete som utförs av alla aktörer i närproduktionskedjan. Åtgärder och samarbete som omfattar hela livsmedelskedjan är en förutsättning för att uppnå programmets mål. Primärproduktionen måste vara lönsam för att vi ska kunna trygga tillgången till råvaror av hög kvalitet. Vi behöver fördomsfria och lönsamma förädlingsföretag som lyssnar på kunderna med öronen på skaft. Vi behöver nya tag när det gäller att vidareförädla produkter på gårdarna, att sälja och bygga upp andra värdekedjor. Vi behöver detaljhandelsbutiker som har plats på hyllorna för närproducerad mat, nya marknadsförings- och logistiksystem, forskning, rådgivning och kommunikation samt framför allt upplysta konsumenter. Programmet för närproducerad mat ger oss alla klara riktlinjer långt in i framtiden.

Juni 2013

Jari Koskinen
jord- och skogsbruksminister

INNEHÅLL

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING AV PROGRAMMET	5
NÄRMATSPROGRAMMET	11
Bakgrund	11
Vad är närmat?	12
Varför närmat?	13
Vision	13
Mål	13
Programmets karaktär	13
Riktlinjer och åtgärder för att uppnå målen	13
① Att göra produktionen av närmat mångsidigare och öka mängden så att den motsvarar efterfrågan och att höja närmatens förädlingsgrad	13
② Att ge småskalig livsmedelsförädling och -försäljning bättre möjligheter genom lagstiftning och rådgivning	17
③ Att öka närmatens andel av den offentliga upphandlingen genom förbättrad upphandlingskompetens och bättre kvalitetskriterier	19
④ Att förbättra primärproduktionens möjligheter	20
⑤ Att intensifiera samarbetet mellan dem som arbetar inom närmatsektorn	24
⑥ Att öka uppskattningen av maten och aktörerna i livsmedelskedjan	25
Finansiering av programmet	26
Uppföljning av programmet och indikatorer	27
Bedömning av programmets jämställdhets- och miljöpåverkan	27
Organisering av programmet	28
Information om programmet	28
Programmet som en del av övriga åtgärder och policyn inom förvaltningsområdena	28
BILAGA: Beredning av programmet	29

SAMMANFATTNING AV PROGRAMMET

VAD ÄR NÄRMAT?

I detta program avses med närmät i första hand lokal mat som främjar den lokala ekonomin, sysselsättningen och matkulturen i den egna regionen*. Maten är producerad och förädlad av råvaror från den egna regionen och den marknadsförs och konsumeras i den egna regionen. Åtgärderna i detta program täcker närmast specialprodukter av små företag inom livsmedelsbranschen med den närliggande regionen som det största marknadsområdet, men som säljs via olika kanaler också i övriga Finland. Närmät och lokalt producerad mat har ett nära samband speciellt med korta distributionskedjor. Korta distributionskedjor fastställs av ett mindre antal ekonomiska aktörer i kedjan, samarbete mellan aktörerna, lokal ekonomisk tillväxt samt geografiska och sociala förbindelser mellan producenterna och konsumenterna.

VARFÖR NÄRMAT?

Närmät och ökad efterfrågan på den ger arbete och utkomst och skapar skatteinkomster i den egna regionen, ger konsumenterna flera olika livsmedel att välja mellan, ger primärproduktionen ökad livskraft genom nya marknadsmöjligheter, ger mervärde till handeln och storkökens sortiment och till turism, främjar företagsverksamhet i enlighet med en hållbar utveckling, gör det möjligt att spåra maten, skapar ansvarstagande handlingssätt inom matproduktionen och ger producenterna ett ansikte bakom produkten. Via närmät är det möjligt att förbättra möjligheterna att bevara ursprungsraser och -sorter och naturens biologiska mångfald, vidareutveckla den finländska, regionalt rika matkulturen och att snabbt möta konsumenternas förändrade behov. Närpro-

ducerad mat förkortar livsmedelskedjan, vilket underlättar möjligheterna att spåra maten och kontrollera ursprunget och märkningarna samt bidrar till att motverka missbruk i livsmedelskedjan. Närproducerad mat stärker sålunda också livsmedels säkerheten.

VISION

Konsumentinriktat producerad närmät uppskattas och används i hela livsmedelssystemet och den har en inverkan som allt mer bidrar till sysselsättningen och utvecklar den lokala ekonomin och matkulturen.

* i detta sammanhang avses med den egna regionen ett landskap eller motsvarande eller mindre regionnivå

MÅL

Målet för närmatsprogrammet är att

- 1) göra produktionen av närmät mångsidigare och öka den så att den motsvarar efterfrågan och höja närmatens förädlingsgrad,
- 2) genom lagstiftning och rådgivning ge småskalig livsmedelsförädling och försäljning bättre möjligheter,
- 3) öka närmatens andel av den offentliga upphandlingen genom att öka upphandlingskompetensen och höja kvalitetskriterierna,
- 4) förbättra primärproduktionens möjligheter,
- 5) intensifiera samarbetet mellan aktörerna inom närmatsektorn och
- 6) öka uppskattningen av maten och aktörerna i matkedjan.

PROGRAMMETS KARAKTÄR

Programmet är ett styrmedel som stöder målen för regeringens livsmedelspolitik. Programmet ställer mål för främjandet av närmät under regeringsperioden som sträcker sig till 2015 och för den nya EU-programperioden som inleds 2014 och sträcker sig ända fram till 2020.

De åtgärder som nämns i programmet genomförs som ett led i de behöriga ministeriernas, centrala ämbetsverkens och statens region- och lokalförvaltnings verksamhet. I egenskap av ett program på statsrådsnivå ska det genomföras med tillgängliga medel, men dess mål och riktlinjer skapar en grund för och ger ett mervärde till samtliga aktörers utvecklingsarbete i närmatskedjan. Genomförandet av programmets mål kräver åtgärder och samarbete i hela närmatssektorn.

MÅLEN FÖR UTVECKLING AV NÄRMATSSEKTORN TILL OCH MED 2020

- 1 **Att göra produktionen av närmät mångsidigare och öka mängden så att den motsvarar efterfrågan och att höja närmatens förädlingsgrad**

På vardagar gör konsumenten i allmänhet sina matuppköp i nära belägna och lättillgängliga affärer. Den ökande efterfrågan på närmät kan ses även i detaljhandeln och det är mycket viktigt att detaljhandeln ökar utbudet av närmät för att tillfredsställa konsumenternas behov. För att kunna svara på efterfrågan på närmät behövs det också andra mångsidiga distributions- och försäljningskanaler, som t.ex. speciella närmatsbutiker, direktförsäljning från gårdar, mobila försäljningsställen, matkretsar, webbhandelslösningar och försäljningsevenemang. Även storköken ska ha tillgång till mångsidig närmät.

I syfte att öka mängden närmät och höja dess förädlingsgrad till att motsvara de olika konsumentsegmentens behov, behöver företagen olika utvecklingsmedel, mångsidiga finansieringsmedel och övergripande och stark substansexpertis över flera branscher samt forsknings- och innovationsverksamhet. Råvaruproducenterna, -förädlarna och slutanvändarna behöver intensifiera sin dialog i syfte att åstadkomma exakt rätta produkter som uppfyller konsumenternas behov.

Målbild 2020

- ◆ förädlingsgraden hos närmatsprodukter har ökat, sortimentet är mångsidigt och motsvarar kundernas, inklusive storkökens, behov
- ◆ dialogen mellan konsumenten och producenten är naturlig och ger bägge parterna mervärde
- ◆ konsumenten har tillgång till närmatsprodukter på ett enkelt sätt. Det finns flera försäljningskanaler för närmatsprodukter och producenter och förädlare kan bland dessa hitta de som är lämpligast och lönsammast för dem

- ◆ logistiken för små partier är avancerad och möjliggör lönsam och hållbar affärsverksamhet
- ◆ närmat är en del av en kvalitativ turismprodukt och den ger mervärde och lönsamhet till aktörerna inom livsmedels- och turismsektorn i landskapen samt ökar Finlands attraktivitet som ett rese mål

2 Att ge småskalig livsmedelsförädling och försäljning bättre möjligheter genom lagstiftning och rådgivning

Företagens omvärld ska stöda tillväxtentreprenörskap och skapa framtidstro för närmatstrenden även i fortsättningen. Det är förvaltningens uppgift att erbjuda företagen tillräckliga verksamhetsförutsättningar via fungerande lagstiftning och finansierings- och rådgivningssystem. Företagen behöver utöver traditionellt starkt kunnande inom råvaror även information om marknadsutsikter, marknadsförings- och kommunikationskompetens (inkl. lösningar i sociala medier), kunskaper för att möta konsumenten, produktutvecklingshjälp och information om förpacknings- och logistiklösningar som utvecklas.

Målbild 2020:

- ◆ kompetensnivån har vuxit på alla nivåer av närmatkedjan och det finns ett stort utbud av experttjänster
- ◆ företagarnas affärskunnande har blivit starkare och de tror på framtiden och investerar i kapacitet för vidare förädling och söker aktivt efter nya lösningar
- ◆ lagstiftningen som riktar sig till företagen är entydig och stöder en helhetsinriktad utveckling

3 Att öka närmatens andel av den offentliga upphandlingen genom förbättrad upphandlingskompetens och bättre kvalitetskriterier

Genom att utnyttja kvalitets- och miljökriterier är det möjligt att öka användningen av närmat i offentliga upphandlingar. Till medlen för att underlätta närmatens väg till de offentliga köken hör att betona totalekonomiskt förmånlig upphandling

och kvalitet i stället för priset samt att utveckla kvalitetskriterierna. Beslutsfattarna i kommunerna, de som svarar för upphandling av livsmedel, producenterna och förädlingsföretagen ska ha möjlighet till tillräcklig utbildning och information om upphandlingsprocessen, storkökens krav och det befintliga utbudet av produkter.

Målbild 2020:

- ◆ tillgången på närmat har blivit bättre och närmaten är en naturlig del av de offentliga mattjänsterna; närmaten har beaktats i kommunernas upphandlingsstrategier och den används och uppskattas i alla kommuner i Finland
- ◆ kriterierna för anbudstävlingar beaktar miljön och en hållbar konsumtion, säsongprodukter och färskhet vid sidan av näringsmässiga egenskaper och övrig kvalitet

4 Att förbättra primärproduktionens möjligheter

När det gäller att verkställa de jordbrukspolitiska besluten ska man identifiera möjligheterna för primärproduktionens produkter, förädling och lansering av dessa produkter samt korta distributionskedjor och möjliggöra att stödsystemen omfattar investeringar som stödjer dem. I syfte att göra primärproduktionen mer lönsam måste dess produktionskostnadsstruktur bli lättare, den måste ha tillgång till mångsidig produktions- och affärsrådgivning och dess aktörer behöver komma med i innovationsnätverk. Konsumenterna ska erbjudas sanningsenlig information om livsmedelskedjan och matens ursprung. De verksamhetsförutsättningar som primärproduktionen behöver ska tas i beaktande i styrningen av byggande, planläggning och övrig planering av markanvändning.

Målbild 2020:

- ◆ produktionen av närmat är ett viktigt led i arbetet med att säkra den nationella självförsörjningen och försörjningssäkerheten
- ◆ produktionen och förädlingen av närmat utgör en del av lönsam produktion på allt fler gårdar vilket stöder också de mindre gårdarnas livskraft

5 Att intensifiera samarbetet mellan dem som arbetar inom närmatsektorn

För att närmatsektorn ska växa krävs det i bakgrunden långsiktig verksamhet med samma inriktning. Det är nödvändigt att skapa naturliga samarbetsnät och en öppen dialog mellan aktörerna i branschen. Nätverkande kräver att man blickar in i framtiden över förvaltnings-, aktör- och branschgränserna.

Målbild 2020:

- ◆ riktlinjerna på riksnivå visar riktningen för närmatkedjan och tryggar tillväxten
- ◆ utvecklingsarbetet är betydande och görs i verkligt samarbete med de olika aktörerna i närmatkedjan

6 Att öka uppskattningen av maten och aktörerna i livsmedelskedjan

De ätvanor som vi lär oss som barn följer oss livet igenom. Genom mat- och näringsfostran

ökar man intresset för mat samt uppskattningen av mat och livsmedelsproducenter. Genom ökad uppskattning av mat bidrar man till att hålla kvar den inhemska livsmedelsproduktionen vilket är av betydelse såväl för tillgången till kvalitativa råvaror som för hela samhället genom en sysselsättande inverkan och skatteintäkter. Arbetsplatserna inom branschen upplevs inte som särskilt lockande och därför behöver branschen en imagehöjning i de olika delarna av kedjan.

Målbild 2020:

- ◆ uppskattningen av närmat och dess tillverkare ökar bland konsumenterna
- ◆ vår matkultur med dess regionala särdrag skapar ett starkt mervärde för hela livsmedelskedjan
- ◆ mat- och näringsfostran genom hela förskolepedagogiken och skolsystemet skapar en grund för matval som följer med hela livet.

NÄRMATSPROGRAMMET

BAKGRUND

I regeringsprogrammet identifieras livsmedelssektorn tydligt som en framtida tillväxtbransch vars konkurrenskraft och samarbete utvecklas enligt de riktlinjer som fastställts i den nationella livsmedelsstrategin och redogörelsen om livsmedelspolitik. I regeringsprogrammet dras upp riktlinjer för ett program för utveckling av närmat och ekomatbranschen.

Finlands naturliga styrkor, bland annat rika och rena mark- och vattentillgångar som ger rena råvaror för livsmedel, utgör grunderna för livsmedelsbranschens tillväxt. Klimatförändringen och den ökande vattenbristen i världen kan också bidra till att göra Finland mer lockande som livsmedelsproducent. I de olika delarna av livsmedelskedjan finns det bra och yrkeskunnig arbetskraft, heltäckande övervakningssystem och industri som satsar på produktutveckling och som utvecklar nya och innovativa produkter som utgår från konsumenten. Livsmedelsindustrin är nu den fjärde största industrisektorn i Finland och bruttovärdet på dess produktion uppgår till 11,3 miljarder euro.

Livsmedelsbranschen i Finland är tudelad. Det finns några stora industriföretag i livsmedelsbranschen vars produktion täcker största delen av produkterna och tjänsterna i branschen och vars produkter är tillgängliga för och kända av alla konsu-

menter. Samtidigt är 90 % av de närmare 3 000 livsmedelsföretagen i Finland små, en del till och med en persons mikroföretag. De småskaliga företagen inom livsmedelsbranschen är av naturen producenter av närmat eftersom undersökningar¹ visar att de skaffar sina huvudsakliga råvaror från landskapet där de är baserade och deras huvudprodukter marknadsförs i första hand i det egna landskapet. Inom produktion och förädling av närmat behövs dock jordbruks- och livsmedelsföretag i alla storlekar.

Närmat har redan i många år varit en global trend som har blivit starkare också hos oss i Finland. Människor vill veta varifrån maten kommer, de vill att matillverkarna ska ha ett ansikte, de vill ha färska råvaror som är så lite behandlade som möjligt och de förväntar sig att maten ska ge upplevelser och berättelser och framför allt att den ska vara äkta och smaka gott. Produktionen av närmat utgör ett exempel på lösningar genom vilka man vill skapa en hållbarare grön ekonomi. Utvecklingen av den gröna ekonomin leder till en förändring av den traditionella marknaden och produktionen och ger samtidigt nya affärsmöjligheter, när uppmärksamheten i allt högre grad fästs vid ansvar för välmående, resurseffektivitet, renare och säkrare produktion, slutna närings- och energicyklar och naturresurser som grund för ekonomin, likaså för social rättvisa, hållbarhet och lokal anknytning.

1. Forsman, Sari (2004). How do small food-processing forms compete? A Resource-based approach to competitive strategies. Agricultural and Food Science in Finland, Vol. 12, Supplement No. 1, 2004. MTT Agrifood Research Finland. Helsingfors.

Hiekkataipale, Minna-Maaria (2004). Elintarvikealan pk-yrittysten toimintaympäristö 2004. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja D 8/2004. Kuopio.

Mäki, Seija. Elintarvikealan pk-yrittysten toimintaympäristö 2008. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja D 9/2008. Kuopio.

I den utredning² som jord- och skogsbruksministeriet beställde som underlag för närmatsprogrammet uppskattades andelen närmat vara omkring 8 procent av livsmedelsförsäljningen i dagligvaruhandeln och omkring 10 procent av utbudet i specialmataffärer, restauranger och kaféer samt offentliga anstalter. Det finns ett stort antal närköp som säljer närmat, internetbaserade beställningssystem och närmatsaffärer med bra läge med tanke på trafiken, som erbjuder konsumenterna bra urval och mervärde i valen till vardags. Våra viktigaste primärproduktionsprodukter, spannmål, grönsaker och rotsaker, mjölk, frukt och skogsbär, kött och fisk, är råvaror med ett strålande näringsvärde då de är rätt hopsatta. Utredningen³ visar att dessa produktgrupper är de allmännast köpta närmatsprodukterna.

Den offentliga sektorn (staten, kommunerna, försvarsmakten, samkommunerna) använder årligen omkring 350 miljoner euro för att köpa mat och råvaror. Ökad användning av närmat skulle märkbart öka utkomsterna som stannar kvar i regionen, öka antalet arbetsplatser⁴ och göra det möjligt att beakta regionens egen matkultur i måltidsutbudet.

VAD ÄR NÄRMAT?

I detta program avses med närmat i första hand lokal mat som främjar den lokala ekonomin, sysselsättningen och matkulturen i den egna regionen*. Maten är producerad och förädlad av råvaror från den egna regionen och den marknadsförs och konsumeras i den egna regionen. Åtgärderna i detta program täcker närmast specialprodukter av små företag inom livsmedelsbranschen med den närliggande regionen som det största marknadsområdet, men som säljs via olika kanaler också i övriga Finland. Närmat och lokalt producerad mat har ett nära samband speciellt med korta distributionskedjor. Korta distributionskedjor fastställs av ett mindre antal ekonomiska aktörer i kedjan, samarbete mellan aktörerna, lokal ekonomisk tillväxt samt geografiska och sociala förbindelser mellan producenterna och konsumenterna.

2. Kurunmäki, Seija, Ikäheimo, Irma, Syväniemi, Anni-Mari ja Rönni, Päivi (2012). Lähiruokaselvitys. Ehdotus lähiruokaohjelman pohjaksi 2012–2015.

3. Mäkipeska, Tuomas ja Sihvonen, Mikko (2010). Lähiruoka, nyt! Sitran selvityksiä 29.

4. kts. esim. Määttä Susanna, Törmä Hannu, Virtanen Petri, Hyyryläinen Torsti ja Pylkkänen Päivi (2012). Kouvolan seudun elintarviketalouden vaikutukset alueeseen ja työllisyyteen. Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti. Raportteja 86; lisää raportteja: <http://www.tkk.utu.fi/extkk/ruokasuomi/aluetalousvaikutukset.php>

* tässä yhteydessä omalla alueella tarkoitetaan maakuntaa tai sitä vastaavaa tai sitä pienempää aluetasoa

VARFÖR NÄRMAT?

Närmat och ökad efterfrågan på den ger arbete och utkomst och skapar skatteinkomster i den egna regionen, ger konsumenterna flera olika livsmedel att välja mellan, ger primärproduktionen ökad livskraft genom nya marknadsmöjligheter, ger mervärde till handelns och storkökens sortiment och till turism, främjar företagsverksamhet i enlighet med en hållbar utveckling, gör det möjligt att spåra maten, skapar ansvarstagande handlingsätt inom matproduktionen och ger producenterna ett ansikte bakom produkten. Via närmat är det möjligt att förbättra möjligheterna att bevara ursprungsraser och -sorter och naturens biologiska mångfald, vidareutveckla den finländska, regionalt rika matkulturen och att snabbt möta konsumenternas förändrade behov. Närproducerad mat förkortar livsmedelskedjan, vilket underlättar möjligheterna att spåra maten och kontrollera ursprunget och märkningarna samt bidrar till att motverka missbruk i livsmedelskedjan. Närproducerad mat stärker sålunda också livsmedels säkerheten.

VISION

Konsumentinriktat producerad närmat uppskattas och används i hela matsystemet och den har en inverkan som allt mer bidrar till sysselsättningen och utvecklar den lokala ekonomin och matkulturen.

MÅL

Målet för närmatprogrammet är att

- 1) göra produktionen av närmat mångsidigare och öka den så att den motsvarar efterfrågan och höja närmatens förädlingsgrad,
- 2) genom lagstiftning och rådgivning ge småskalig livsmedelsförädling och försäljning bättre möjligheter,

- 3) öka närmatens andel av den offentliga upphandlingen genom att öka upphandlingskompetensen och höja kvalitetskriterierna,
- 4) förbättra primärproduktionens möjligheter,
- 5) intensifiera samarbetet mellan aktörerna inom närmatsektorn och
- 6) öka uppskattningen av maten och aktörerna i matkedjan.

PROGRAMMETS KARAKTÄR

Programmet är ett styrmedel som stödjer målen för regeringens livsmedelspolitik. Programmet ställer mål för främjandet av närmat under regeringsperioden fram till år 2015 och för den nya EU-programperioden som inleds 2014 och löper ända fram till 2020.

Programmets åtgärder ingår i verksamheten vid ministerierna, centrala ämbetsverken och statens region- och lokalförvaltning. I egenskap av ett program på statsrådsnivå ska det genomföras med tillgängliga medel, men dess mål och riktlinjer skapar en grund för och ger ett mervärde till samtliga aktörers utvecklingsarbete i närmatkedjan. Att uppnå programmets mål kräver åtgärder och samarbete i hela närmatsektorn.

RIKTLINJER OCH ÅTGÄRDER FÖR ATT UPPNÅ MÅLEN

- 1 Att göra produktionen av närmat mångsidigare och öka mängden så att den motsvarar efterfrågan och att höja närmatens förädlingsgrad

På vardagar köper konsumenten i allmänhet matvarorna i lättillgängliga närbutiker. Den ökande efterfrågan på närmat kan ses även i detaljhandeln som i närmat har identifierat en fördel som skapar mervärde och i enlighet med sina strategier har tagit med närmat i sitt sortiment. I Finland är dagligvaruhandeln och förädlingsindustrin dock mycket

koncentrerad och det har varit svårt för mindre företag att få sina produkter till butikshyllorna. Här har det under de senaste åren dock skett glädjande förändringar när närmatsaktörerna och handeln tillsammans har utfört utvecklingsarbete. För att handeln ska få mer närmat i utbudet, ska man stärka samarbetet med företagen och handeln och skapa nya handlingssätt, likaså ska man dra nytta av dagens distributions- och marknadsföringsmekanismer. Konsumenten stöter allt oftare på närmat också i storkökens utbud. Skärskilt privata restauranger har funnit en mervärdesfaktor i närmat, men även offentliga storkök börjar ha ett allt större utbud av närmat. Just nu råder det dock brist på förbehandlade, i högre grad förädlade produkter och råvaror som lämpar sig för storkök. Råvaruproducenterna, förädlarna, handeln, storköken, slutanvändarna och produktutvecklarna måste ha en intensivare dialog för att åstadkomma just rätta produkter som tillgodoser kundernas behov. Vid sidan av de koncentrerade modellerna behöver man i framtiden också allt fler lokala lösningar för att lansera produkter. För att vara framgångsrik ska ett närmatsföretag känna till vilka behov och förväntningar kunderna har när det gäller olika produkter och produkternas förädlingsgrad för konsumenternas val i affären skapar det verkliga värdet för hela produktions- och förädlingskedjan. På samma sätt måste företagen vara insatta i de krav som kundernas leveranskedjor ställer och bemästra affärsverksamhetens lagbundenheter.

I samband med utveckling av livsmedelsbranschen talar man allt mer om korta distributionskedjor som utgör en del av närmatsproduktionen. De korta distributionskedjorna bidrar till växelverkan mellan konsumenterna och producenterna. De skapar förtroendeförhållanden, ger konsumenterna en möjlighet att lättare ta reda på produkternas ursprung och säkerställer självförsörjningsgraden. Via korta distributionskedjor är det möjligt att få ett rättvisare pris för produkterna till producenterna och förädlarna. Den snabba ökningen av antalet närmatsaffärer visar att det finns intresse och mod för nya och lönsamma försäljningskana-

ler i stil med de korta distributionskedjorna. För att kunna svara på konsumenternas ökande efterfrågan behövs det dock fler butiker som samlar ihop produkter från närregionen och erbjuder specialprodukter från andra landskap och andra marknadsförings- och distributionslösningar, t.ex. direktförsäljning från gårdar, mobila försäljningsställen, matkretsar, näthandelslösningar och försäljningsevenemang.

Produktion och konsumtion av närmat sker i regel i den egna regionen. Företag inom livsmedelsbranschen som producerar och förädlar närmat har tillväxtpotentialer även i större skala med specialprodukter som konsumenterna saknar och med noggrant specialiserade nischprodukter. Distributionskanaler som omfattar hela landet och internationella distributionskanaler är viktiga för företaget. De uppmuntrar till expansion av företaget, produktutveckling och utveckling av marknadskundandet.

En av de största flaskhalsarna för närmat hänför sig till transport och lagring av små partier. Särskilda drag hos livsmedelslogistiken är bl.a. låg täckning för produkterna, exakta krav på temperaturreglering, färskprodukternas korta hållbarhet, leveransrytmerna och volymerna samt engångspartierna av närmat som ofta är små. De viktigaste frågorna som stiger fram är särskilt hur små flöden ska samlas till en tillräckligt stor volym och en omfattande produktportfölj och hur produkterna ska transporteras till mindre försäljningsställen.

De logistiska utmaningarna är ett bra exempel på verksamhet som lyfter fram betydelsen av samarbete mellan aktörerna i livsmedelskedjan. Företagarna kan uttryckligen genom samarbete trygga ett tillräckligt omfattande produktsortiment för såväl affärerna som storköken och sköta transporterna mer kostnadseffektivt. Det är av central vikt att i regionerna skapa företagsdragna regionala partiaffärer som nätverkar med varandra och fungerande och lönsamma distributionskedjor som också lämpar sig för distribution av små parti-

er. Utöver samarbete kräver tillräckliga produktvolymer, leveranssäkerhet och mångsidiga sortiment ofta även en ny typ av nätverksliknande företagsverksamhet och möjligheter till exempel för andelslagsbaserat entreprenörskap. När man utvecklar logistiska lösningar ska man också fästa vikt vid de möjligheter som nuvarande strukturer kan ge.

Ett av livsmedelskedjans viktigaste utvecklingsmål handlar om konkurrenskraft. Sätt att förbättra konkurrenskraften är bl.a. ökad kompetens, samarbete och nätverksbildning mellan aktörerna såväl horisontalt som vertikalt, innovationer, bättre produktivitet och en mer diversifierad produktion. Även investeringar, högre förädlingsgrad, rätt kundsegment och bättre kostnadseffektivitet är nycklar till framgång. Förutom företagens egna investeringar försöker man skapa tillväxt bl.a. genom saminvesteringar i till exempel försöksverksamhet eller arbetsprocesser, logistiska gränsytor eller i att bilda nya kundgrupper. Finansieringen av denna uppsättning av sammanhängande åtgärder sker i synnerhet via programmet för utveckling av

landsbygden i Fastlandsfinland. Inom produktion och förädling av närmat behövs såväl nya etablerande företag som vill och kan skapa tillväxt. Det är också viktigt att man bygger tillräckligt starka nätverk av underleverantörer och skapar andra samarbetsformer mellan företag av olika storlek i branschen.

Matturismen, dvs. att syftet med resan uttryckligen är mat, och intresset för matupplevelser växer hela tiden. Matturismen ger möjligheter att studera lokala levnadssätt, smaker och kulturer. Därför ska landskapen se den lokala maten som en möjlighet att profilera det egna landskapet. Vidare utveckling av matturism till lönsam affärsverksamhet och en produkt som på riktigt lockar turister kräver att det byggs verktyg i nätverks- och distributionskanalerna, produktifiering, serviceformer,

produktrekommendationer och lönsamhetskalkyler samt en starkare PR för imagebildning. Maten ska också ses som en del av turistföretagens och reseområdens total kvalitativa verksamhet för turisterna ofta bedömer kvaliteten utifrån maten även om maten inte är resans huvudsakliga syfte. Högkvalitativ mat är alltid ett led i turismens servicekedja.

Personalresurserna utgör en utmaning för vidareförädling. Många närmatsföretag är små familjeföretag som inte har möjlighet att utvidga verksamheten utan extra personal. Det är dock en utmaning att anställa kompetent och engagerad personal och för en mikroföretagare är detta förknippat med stora risker. För att anställa en arbetstagare skulle det behövas dels lättnader och incitament i lagstiftningen, dels uppmuntran och rådgivning. Även aktörerna inom närmatssektorn berörs av förändringen inom åldersstrukturen och därför är det av central vikt under de närmaste åren att företagaren hittar någon som vill fortsätta med företagsverksamheten. Ett närmatsföretags profil är ofta starkt förknippad med företagarpersonen och hans historia, vilket skapar ytterligare utmaningar när ett företag ska överföras. Därför borde generationsväxlingar i företag planeras som en långsiktig utvecklingsprocess där man använder sig av systematiska verksamhetsstyrningssystem samt rådgivnings- och finansieringstjänster som erbjuds bland annat via rådgivnings- och företagarsorganisationer och NTM-centralerna.

Närmat kan vara en sammanlänkande faktor mellan olika sektorer. Mat, kreativa branscher, upplevelseindustri, turism och välfärdstjänster stödjer bra varandra. Närmat kan också spela en roll när det gäller att förebygga utslagning om personer med risk för utslagning får möjlighet att komma in i arbetslivet genom att producera närmat i en mindre skala. Inom socialt företagande kunde man utveckla företagsverksamhet som ger utslagna personer, långtidsarbetslösa eller personer som annars har nedsatt arbetsförmåga möjlighet att återetablera sig i arbetslivet genom s.k. lättare arbets-

uppgifter som gäller behandling eller förpackning av råvaror.

Målbild 2020:

- ◆ förädlingsgraden hos när matsprodukter har ökat, sortimentet är mångsidigt och motsvarar kundernas, inklusive storkökens, behov
- ◆ dialogen mellan konsumenten och producenten är naturlig och ger bägge parterna mervärde
- ◆ konsumenten har tillgång till när matsprodukter på ett enkelt sätt. Det finns flera försäljningskanaler för när matsprodukter och producenter och förädlare kan bland dessa hitta de som är lämpligast och lönsammast för dem
- ◆ logistiken för små partier är avancerad och möjliggör lönsam och hållbar affärsverksamhet
- ◆ när mat är en del av en kvalitativ turismprodukt och den ger mervärde och lönsamhet till aktörerna inom livsmedels- och turismsektorn i landskapen samt ökar Finlands attraktivitet som ett rese mål

De viktigaste administrativa åtgärderna

Finansiellt stöd (Programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland, det operativa programmet för fiskerinäringen i Finland, strukturfondsprogrammet) till start-, investerings- och utvecklingsverksamhet av när matsföretag, tillväxtföretagande samt för allmän utveckling av när matssektorn och utvecklingsåtgärder som syftar till att öka medvetenheten och höja kompetensnivån.

Matturism och högkvalitativ mat ska ingå i turismens servicekedja och utvecklas systematiskt i enlighet med sektorns mål. Förstklassig mat betraktas som en del av turismen i Finlands turismstrategi.

2 Att ge småskalig livsmedelsförädling och -försäljning bättre möjligheter genom lagstiftning och rådgivning

Utöver tillgången till råvaror av hög kvalitet är även verksamhetsförutsättningarna för företagen som vidare förädlar produkter för olika kundgruppers behov en förutsättning för utveckling av när matssektorn. En av de viktigaste verksamhetsförutsättningarna är en rättvis och fungerande lagstiftning. Utredningar⁵ visar att företagare upplever att lagstiftningen som hänför sig till området är krävande och leder till snäva tolkningar. Vidare behandlar den olika områden och aktörer på ett ojämnt sätt. Företagen behöver mera, för företagets behov skraddarsydd rådgivning om livsmedelslagstiftningen. Rådgivningstjänsterna borde också innehålla introduktion i lagstiftningens krav på att spåra produkter och råvaror samt i frågor som gäller förpackningsmaterial och – märkningar samt närings- och hälsopåståenden. Företagen behöver utöver rådgivning om lagstiftningen även rådgivning och stöd för professionell utveckling och särskilt affärskompetens. Företagen behöver utöver traditionellt starkt kunnande inom råvaror även information om marknadsutsikter, marknadsförings- och kommunikationskompetens (inkl. lösningar i sociala medier), kunskaper för att möta konsumenten, produktutvecklingshjälp och information om förpacknings- och logistiklösningar som utvecklas. Spridning av information om tillgängliga utvecklingstjänster och företagsstöd ska också effektiviseras.

Företagen har tillgång till en stor mängd rådgivnings- och konsult hjälp. De som erbjuder rådgivning ska fortgående utveckla sin verksamhet och svara på kundernas föränderliga behov genom ökad kompetens. Målet är att effektivisera användningen av rådgivningsresurserna genom att inrikta dem korrekt vad gäller tid och behov. Det behövs en utomstående och oberoende utredning om rådgivning för företag inom primärproduktionen och livsmedelsbranschen vars resultat ska beaktas i utvecklingen av rådgivningen. Utredningen

5. mm. Rahkio, Marjatta 2012. Elintarvikealan pk-yrittysten neuvontaa ja koulutusta koskeva selvitys. Kauriinoja, Heli 2012. Paikallisesti toimivien elintarvikealan pk-yrittysten kasvun edellytykset ja esteet. Seminaaritiivistelmä. Helsingin yliopisto.

kan också innehålla exempel på hur rådgivningen har organiserats inom de olika områdena. Rådgivningstjänster som förverkligas med offentliga medel ska samlas i tillräckligt effektiva landsomfattande och regionala helheter. Företagaren erbjuds alltid den bästa möjliga tjänsten för olika situationer enligt principen om en lucka. Rådgivnings- och utbildningstjänster som erbjuds av privata ska sammanföras i ett nätverk med producenter av andra tjänster. När det gäller att höja företagarnas kompetensnivå är det allt viktigare att utbyta erfarenheter och goda handlingsätt och lära sig av andra företagare och av mentorer i olika nätverk.

Ökad produktion av närmat ställer utmaningar på säkerställandet av livsmedlens sammansättning och säkerhet. Eventuella lokala miljöproblem och föroreningskällor måste tas ännu noggrannare i beaktande. Eftersom småföretag har begränsade resurser för undersökning av miljöutmaningar och motsvarande inom ramen för egenkontroll, behövs det regionala och/eller riksomfattande övervakningsprogram vars innehåll och resultat ska vara lätt tillgängliga. Användningen av obligatoriska näringsvärdesdeklarationer fr.o.m. 2015 kräver att små och medelstora företag ska för skäligena kostnader ha tillgång till en aktuell databank om näringsinnehållet i livsmedelsråvaror.

Dryckeskulturen utgör en del av matkulturen och i Finland har öl och hembryggt öl traditionellt stått på matborden. Ölet har upplevt en ny värdestegring särskilt i och med den ökade närmatstrenden, och det finns ett stort antal små bryggerier som med sina hantverkaröl och specialöl kompletterar de stora bryggeriernas sortiment. Under de senaste åren har även gårdsviner och -likörer bidragit till dryckessortimentet. Framställningen av dem har även gjort företagsverksamheten på landsbygden mångsidigare. Små bryggerier och gårdsvinsföretag ger särskilt turismen ett mervärde och presentationer av verksamheten kring ölbruggandet och produktionen av gårdsvin och mottagning av turistgrupper utgör en viktig del av dessa företags verksamhet. När man utvecklar alkoholpo-

litiken kan man fundera på olika metoder genom vilka det är möjligt att stöda och vidare utveckla småbryggeri- och gårdsvinssektorn. Även tillverkningen av andra drycker har blivit starkare i Finland. Bland annat flaskvatten, kallpressade safter och andra safter, drycker i engångsförpackningar samt säsongprodukter, såsom glögg och mjöd, är exempel på dryckesindustrins möjligheter.

Politiken, beslutsfattandet, planeringen av åtgärder, utvecklingsarbetet i praktiken och bland annat medborgardiskussionen kräver aktuella forskningsdata. Det har gjorts många undersökningar och utredningar om närmat och det finns en stor internationell kunskapsbas om ämnet. Undersökningarna i Finland har hittills koncentrerat sig i första hand på att definiera begreppet närmat, analysera olika handlingsmodeller och kartlägga användningsgraden och köpviljan och utbudspotentialen. Flera utredningar om de regionalekonomiska effekterna av användningen av närmat har getts ut under de senaste tiderna. Vi saknar dock ännu tillräckliga forskningsdata om närmat. Vi behöver speciellt information om närmatens olika effekter och framtidsutsikter som grund för lönsam företagsverksamhet. Forskningen kring när-

mat behöver dessutom utvidgas från konsumentaspekten till en mer omfattande medborgaraspekt och från närmatens bindningar till lösningar enligt en grön ekonomi. Företagarna behöver information om lönsamheten för olika distributions- och marknadsföringsmodeller, hur välfungerande samarbetsmodeller mellan producenter och konsumenter är och om kommande globala megatrender. Dessutom behöver de också få veta om de tysta signalerna om närmatens framtidsutsikter. Forskningen kring mat, inklusive närmat, behöver stärkas med de medel som forskningsinstituterna och forskningssammanslutningarnas resultatstyrning har att erbjuda. Därtill ska det planerade nätverket för Europeiska innovationspartnerskap (EIP) utnyttjas. Forskningen i Finland behöver bilda nätverk med övriga internationella forskningsprogram och nätverk, inkl. EU:s 7:e ramprogram och det nordiska forskningssamarbetet.

Målbild 2020:

- ◆ kompetensnivån har vuxit på alla nivåer av närmatkedjan och det finns ett stort utbud av experttjänster
- ◆ företagarnas affärskunnande har blivit starkare och företagen tror på framtiden och investerar i kapacitet för vidare förädling och söker aktivt efter nya lösningar
- ◆ lagstiftningen som riktar sig till företagen är entydig och stöder en helhetsinriktad utveckling

De viktigaste administrativa åtgärderna

Den nationella livsmedelslagstiftningen ska utvecklas vidare så att de av EU tillåtna variationerna i den lokala produktionen implementeras fullt ut. Inverkan av ändringarna i livsmedelslagstiftningen på de små och medelstora företagens verksamhet ska utredas.

Utbildningen och rådgivningen samt informationen kring livsmedelslagstiftningen ska göras effektivare och anvisningarna förbättras. Skapandet av handböcker för bra praxis ska främjas.

Företagsstödsystemet inom programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland ska utvecklas bland annat genom att göra lagstiftningen och stödprocentnivåerna i anknytning till programmet klarare och genom att fästa större uppmärksamhet vid stödets inverkan.

3 Att öka närmatens andel av den offentliga upphandlingen genom förbättrad upphandlingskompetens och bättre kvalitetskriterier

Den offentliga sektorn (staten, kommunerna, försvarsmakten, samkommunerna) använder årligen omkring 350 miljoner euro för köp av mat och råvaror. Intresset för närmat har ökat inom den offentliga sektorn, men upphandlingslagstiftningen som styr den offentliga upphandlingen upplevs ofta som en begränsande faktor. Upphandlingslagen i sin nuvarande form gör det dock möjligt att använda närmat i storkök som ett led i beaktandet av kvalitet och miljöverkningsarna av upphandling av mat. Bristen på bl.a. strategiska beslut, anvisningar om upphandling, upphandlingskompetens och -utbildning, valkriterier som fokuseras på priset, alltför små leveransvolymerna i förhållande till de växande upphandlingsenheternas behov och bristen på produkter som lämpar sig för användning i storkök och upphandlingskompetens utgör hinder för främjandet av matval som skulle öka mängden närmat. Recepten och menyplaneringen tar inte närmaten och tillgången på den tillräckligt väl i beaktande. Det hårda ekonomiska läget i kommunerna kan leda till att de via anbudsförfaranden vill hitta de förmånligaste livsmedlen på bekostnad av lokala produkter och även kvalitet.

Närmatens andel av den offentliga livsmedelsupphandlingen behöver ökas. Det måste finnas tillgång till utbildning om upphandlingsprocesserna och information om de produkter som finns tillgängliga i regionen såväl för de politiska beslutsfattarna, personerna som sköter upphandlingen som för producenterna och de övriga företagen i regionen. Det är nödvändigt att utveckla kvali-

tetskriterierna och till dem anknyttande verktyg, såsom modelldokument, på ett sådant sätt att de möjliggör upphandling av närmat genom att utöver näringsmässig kvalitet också beakta speciellt aspekter som hänför sig till kvalitet, färskhet, säsongprodukter, hållbar konsumtion och miljövänlighet. Inhemsk fisk är ett bra exempel på närmat vars upphandling kan främjas utifrån kvalitetsmässiga valkriterier. Kriteriet som tillämpas är till exempel fiskens färskhet som kan verifieras utifrån fångstdagen eller dagen då odlad fisk har tagits upp. Man ska, i syfte att främja användningen av närmat inom offentliga mattjänster, ännu mer försöka beakta säsongvariationerna. Säsongliga produkter ska synas tydligare i storkökens menyplanering. Närmatsmenyer, exponering av ett lokalt produkturval på menyerna och utbildningar med siktet inställt på att bearbeta attityderna är andra medel för att uppnå målet.

20

Målbild 2020:

- ◆ tillgången på närmat har blivit bättre och närmaten är en naturlig del av de offentliga mattjänsterna; närmaten har beaktats i kommunernas upphandlingsstrategier och den används och uppskattas i alla kommuner i Finland
- ◆ kriterierna för anbudstävlingar beaktar miljön och hållbar konsumtion, säsongprodukter och färskhet vid sidan av näringsmässiga egenskaper och övrig kvalitet

De viktigaste administrativa åtgärderna

Vidareutveckling av den nationella upphandlingslagstiftningen.

Finansiering och genomförande av åtgärder som ökar upphandlingskompetensen och utvecklar upphandlingspraxis.

De som deltar i upphandlingsprocesserna ska erbjudas anvisningar och rådgivning. Vidare ska verktyg, kriterier och anvisningar utvecklas som möjliggör hållbar upphandling.

Kommuner och landskap uppmuntras att öka andelen närmat vid upphandlingarna och kommuner uppmuntras att ta beslut om att de bidrar till användningen av närmat. Besluten tas med i strategierna för kommunen och matservicen som producerar tjänster åt kommunen.

Närmat ska främjas på landskaps- och kommunnivå bl.a. genom att öka samarbetet och dialogen mellan producenterna och upphandlarna och genom att sprida bästa praxis.

4 Att förbättra primärproduktionens möjligheter

Det kan inte finnas närmat om det inte finns en lönsam primärproduktion. Primärproduktionen har under de senaste åren kämpat med svag lönsamhet på grund av ökade produktionskostnader, valutakursfluktuationer, läget på finansmarknaden och förändringar i efterfrågan. Lönsamhetsproblemen har särskilt drabbat kött- och mjölkproduktionen. Primärproduktionen har hittills koncentrerat sig på leveranser av råvaror till den så kallade långa distributionskedjan som har många mellansteg innan råvarorna når konsumenten. Utredningar⁶ visar att den nominella uppgången av livsmedelspriset är 21 % på tio år. Under samma period har det allmänna konsumentprisindexet stigit med nästan 15 procent vilket innebär att realpriset på mat steg något snabbare än inflationsutvecklingen. Utvecklingen av det pris som producenten får för råvaran har dock varit nedgående under samma period. Förvaltningen har begränsade möjligheter att direkt påverka de försäljningspriser som fastställs på marknaden eller produktionskostnaderna, och enskilda produkters lönsamhet fastställs allt oftare på marknaden. Av denna orsak är en balanserad verksamhet på lantbrukets produktionsinsats- och produktmarknader av större vikt än tidigare för jordbruksproduktionens lönsamhet.

6. http://www.mtt.fi/wwwdoc/ruoanhinta101111/Jyrki_Niemi-elintarvikkeiden_hinta-10112011.pdf

Jordbrukets struktur och lönsamhet behöver förbättras i alla produktionsinriktningar. Dessa utmaningar gäller speciellt för de produktionsinriktningar vars utkomststöd i fortsättningen blir mindre.

Närmat kan utöver en möjlighet till närmare växelverkan mellan konsumenter och producenter även vara en möjlighet att öka primärproduktionens lönsamhet via nya kundgrupper och distributionskanaler. I syfte att göra primärproduktionen mer lönsam måste produktionskostnadsstruktur en bli lättare, den måste ha tillgång till mångsidig produktions- och affärsrådgivning och dess aktörer behöver komma med i innovationsnätverk. Man ska också fästa större vikt vid bekämpningen av djur- och växtsjukdomar. Konsumenterna ska erbjudas sanningsenlig information om livsmedelskedjorna och matens ursprung. De verksamhets-

förutsättningar som primärproduktionen behöver, ska tas i beaktande i styrningen av byggandet, planläggningen och den övriga planeringen av markanvändning. Man ska eftersträva att förlägga bostads- och övrigt samhällsbyggande till andra områden än åkrar. Inom planeringen av nya bostads- och industriområden och sanering av existerande området ska man sörja för tillräckligt stora buffertzoner för växtlighet mellan primärproduktionsområden och övrig verksamhet. Genom detta tryggas möjligheterna till idkande av primärproduktion och en ren produktionsmiljö för matens råvaror eftersom utsläppen från det övriga samhället förhindras att komma in på primärproduktionsområden. Inom planeringen av odlingsåtgärder är det på motsvarande vis möjligt att förebygga buller och övriga olägenheter som odling tidvis ger upphov till för den omgivande bosättningen.

En metod för hantering av marknadsföringskanalerna för primärproduktionsprodukter och ökad lönsamhet för primärproduktionen är vidare förädling och försäljning av egna produkter på gården. Livsmedelslagstiftningen har förändrats från och med början av 2012 så att direktförsäljning och leveranser till lokal försäljning, inklusive detaljhandeln, har underlättats. Verksamhet idkas på mindre än 500 flerbranschgårdar samtidigt som konsumenterna visar ökande intresse för lokalt producerad mat. Med andra ord finns det alltså potential för en ökning av den lokala förädlingsverksamheten. Främjandet av de korta distributionskanalerna ska ses som ett led i en helhetsinriktad utveckling av jordbruket.

I Finland växer intresset för partnerlantbruk. Ett exempel på detta är olika typer av koncept med egen åker för stadsbor eller delägarvin- eller hönsgårdar, i vilka producenten delar ägarskapet av en produktionsanläggning med konsumenter som är intresserade av produktionen, investerar kapital i den och deltar i besluten. Inom planläggning och övrig planering av markanvändning är det skäl att även beakta medborgarnas intresse för närmät och småskalig odling av den. Bland annat tillräckligt stora tomter, jordlotsodling, grönsaksland i skolorna, grön- och växthus och möjliggörande av takodlingar, gemensamma åkrar, gemensamma lager och försäljningsställen är medel som kan användas för att främja invånarnas odlingar på eget initiativ.

Närmatstrenden har återfört uppskattningen för produkter från djur av lantras. Växter och djur av lantras utgör en del av vår levande kulturtradition. De är av betydelse såväl för främjandet av naturens mångfald, bevarandet av genetiskt viktigt material och ekonomiskt utnyttjande av dessa, för att inte tala om de kulturhistoriska betydelseerna. Produkter av lantrasursprung kan ge betydande mervärde till producenterna och även till konsumenterna som vill att råvarorna i maten ska ha speciella smakegenskaper och andra kvalitativa egenskaper. Utmaningen för produkter som

förädlas av djur och växter av lantras är de små produktionsmängderna och det minskade antalet regionala förädlingsanstalter som lämpar sig för hantering av små partier. Närmatföretag kan också göra det möjligt att på ett lönsamt sätt odla andra sällsynta växtslag som odlas i små mängder samt att producera diversifierade kvalitetsprodukter såsom kött från djur på ängar och betesmarker, vilket bygger på naturens biologiska mångfald.

Mångsidiga bär-, svamp- och örtarter i naturen erbjuder individuella möjligheter såväl till närmät, turisttjänster och marknaden för specialprodukter. Tillvaratagande och vidareförädling av naturprodukter grundar sig på de naturliga starka sidorna hos landsbygden. Naturprodukter erbjuder möjligheter i näringsverksamhet som är förenlig med en hållbar utveckling, eftersom naturproduktskörderna växer utan produktionsinsatser. Till konsumenternas intresse för naturprodukter bidrar utöver miljötänkande även bärens hälsoeffekter. Många traditionella råvaror har konstaterats innehålla värdefulla egenskaper och man har utvecklat nya produkter av dem. Trots detta utnyttjas inte de möjligheter som skogarna erbjuder till fullo. Förväntningar riktas även mot bättre tillgång till viltkött och mer omfattande användning av det till exempel i restauranger.

Närmatstrenden återspeglas även i konsumenternas växande intresse för fisk som är fångad eller odlad i närheten. Tillgången till närfisk är dock otillräcklig för att tillfredsställa konsumenternas behov. För att trygga tillgången till inhemsk råvara för fiskförädlingen och -handeln och för att bevara den konkurrenskraftig måste yrkesfisket och vattenodlingsnäringen i Finland vara livskraftiga och lönsamma. Det finns också många fiskbestånd i Finland som inte utnyttjas till fullo och som systematiskt bör fiskas mer och erbjudas till konsumenterna. Förädlingsgraden hos förädlade fiskprodukter, kvaliteten på råvaran och logistiken för mindre partier behöver vidare utvecklas.

Reformen av kvalitetspolitiken för jordbruksprodukter på EU-nivå slutfördes i slutet av 2012. I den förordning⁷ om kvalitetsordningar för jordbruksprodukter som hänför sig till kvalitetspolitiken och som trädde i kraft vid början av 2013, ingår en bestämmelse enligt vilken kommissionen inom ett år till Europaparlamentet och Europarådet ska lämna en utredning inklusive lämpliga lagstiftningsförslag om inrättandet av ett märkningssystem för närproduktion och direktförsäljning. Syftet med märkningssystemet är att hjälpa producenterna att sälja sina produkter lokalt. Det lönar sig att redan nu börja bereda en nationell modell i Finland som lämpar sig bäst för oss.

Målet är att förbättra producenternas ställning i EU genom producent- och branschorganisationer. De kunde passa bra också för företag som är verksamma inom närmatskedjan. Via dem är det möjligt att bilda nätverk, skapa marknadskraft och tillräckliga leveransvolymmer. Det lönar sig för aktörerna inom branschen att utreda vilka

möjligheter producent- och branschorganisationerna har och själv delta aktivt i en ökning av organiseringsgraden.

Målbild 2020:

- ♦ produktionen av närmat är ett viktigt led i arbetet med att säkra den nationella självförsörjningen och försörjningssäkerheten
- ♦ produktionen och förädlingen av närmat utgör en del av lönsam produktion på allt fler gårdar vilket stödjer också de mindre gårdarnas livskraft

De viktigaste administrativa åtgärderna

Beredningen av programmet "lokal produktion och direktförsäljning" inleds i samarbete med producent- och rådgivningsorganisationerna.

7. Asetus (EU) N:o 1151/2012 maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden laatu järjestelmistä

De jordbrukspolitiska processerna identifierar möjligheterna till produktion, förädling och lansering av produkter från primärproduktionen, korta distributionskedjor och investeringar som stödjer dessa genom stödsystem. Genomslagskraften hos de stödsystem som uppmunt- rar till investeringar ska göras bättre.

5 Att intensifiera samarbetet mellan dem som arbetar inom när matssektorn

När matsutredningen fäste uppmärksamhet vid hur sporadiskt arbetet för att utveckla när matsbranschen är. Projekten genomförs på företags-, företagsgrupps-, lokal- och regionnivå samt på riksnivå och internationellt av flera olika finansierare. I regionerna är det möjligt att föra samman utvecklingsarbetet till bättre fungerande helheter, om aktörerna och finansierarna öppet förbereder utvecklingsåtgärderna tillsammans och de olika parterna har roller med klara ansvarsområden. Det är nödvändigt att på regionnivå skapa starka paraplyprojekt som bygger på regionala utgångspunkter, främjar den allmänna utvecklingen av branschen och siktar på systematisk utveckling av företagsverksamheten. Redan i planeringsskedet ska behoven för aktörerna inom utveckling av kompetensen i regionen samt inom produktutveckling och när matskedjorna utredas. Projekten ska även kunna sammanföra hela kedjan och dess aktörer (produkt-producent-förädlare-slutanvändare och hantering av material-, penning- och dataflöden i kedjans olika faser).

Det behövs också landsomfattande koordination för att man ska kunna stödja och effektivisera utvecklingsarbetet i regionerna.

På riksnivå utgörs utmaningen av förvaltningen, som är indelad i sektorer i vilka olika ministerier planerar åtgärder och allokera forsknings- och utvecklingsmedel från sina egna utgångspunkter. Det är nödvändigt att från sektorindelningen gå över till en äkta livsmedelspolitik med en övergri-

pande syn på mat och som planerar åtgärder koordinerat mellan de olika förvaltningssektorerna. Utvecklingsarbetet inom branschen regionalt och på riksnivå ska kopplas allt närmare samman med internationella nätverk, bland annat det nordiska samarbetet och Östersjösamarbetet.

Målbild 2020:

- ◆ riktlinjerna på riksnivå visar riktningen för när matskedjan och tryggar tillväxten
- ◆ utvecklingsarbetet är betydande och görs i verkligt samarbete med de olika aktörerna i när matskedjan

De viktigaste administrativa åtgärderna

Utveckling av livsmedelsbranschen och när mat tas upp i landskapens utvecklingsstrategier och -program och i NTM-centralernas regionala utvecklingsprogram.

Regionerna har personer som ansvarar för när matsprogrammet och som fungerar som kontakt mellan programmet och den regionala verksamheten.

Under programperioden 2014–2020 inleds med regional finansiering för varje region, som ungefär motsvarar ett landskap, fleråriga koordineringsprojekt som koncentrerar sig på utveckling av livsmedelsbranschen och när mat och som samlar för aktörerna och projekten i området och nätverkar dem med övriga, motsvarande koordinationsprojekt i regionen och deltar i utvecklingsåtgärder på riksnivå. Under den nya programperioden bidrar man också till att genomföra landsomfattande koordinationsprojekt som stödjer regionalt utvecklingsarbete.

6 Att öka uppskattningen av maten och aktörerna i livsmedelskedjan

Maten är en del av vår kultur. Mat är inte enbart näring, teknisk produktion eller hälsoeffekter utan den förknippas även speciellt med sociala och psykologiska betydelse. Maten ska också ge glädje och upplevelser. Genom val som hänför sig till ätandet fastställer vi vår relation till såväl vår egen som andra kulturer. Gemensamma måltider är en del av samhällsriterna som underhåller kulturarvet och skapar samhörighet. Finlands nordliga läge och ställning mellan öst och väst, har på ett avgörande sätt påverkat utformningen av den finländska matkulturen. Den korta växtperioden begränsar mängden växter som odlas i vårt land, men vi har också förädlad sorter som passar i en sval och ljus sommar. Vi har skogsbär, svamp och ett viltbestånd som är typiskt för Norden. Det långa avståndet mellan landets norra och södra delar bidrar till att öka de regionala olikheterna och berikar den regionala matkulturen och ger närmat såväl en historisk som verksamhetsmässig ram.

De matmodeller som vi lär oss som barn följer oss genom livet och kost- och näringsfostran skapar en grund för hälsosammare ätvanor. Förhållandet till mat ska vara en naturlig del av barns och ungas fostran och då talar vi om s.k. matfostran. Barn ska få bekanta sig med maten, dess ursprung och naturen på ett glatt sätt som bäst passar de olika åldersklasserna. De bästa inlärningssätten är att inkludera barnen i tillagningen av mat, låta dem snusa, smaka och göra själv. Mat- och näringsfostran ska bli en naturlig del av olika inlärningsmål såväl inom förskolepedagogiken som i vårt skolsystem. Detta arbete ska fortsätta inom yrkesutbildningen på andra stadiet och i högskolor. Genom denna fostran ökar man ett livslångt intresse för och en fördomsfri inställning till mat samt höjer uppskattningen av mat och dem som tillverkar mat.

Finland har långa traditioner inom föreningsverksamhet och ett starkt medborgarorganisationsfält.

Många organisationer har redan idag systematisk rådgivnings- och klubbverksamhet kring mat, matkultur, matlagningskunskaper och entreprenörskap inom branschen, vilket gör det möjligt att öka kännedomen om närmat på de ställen där närmat produceras. Organisering av olika typer av mat-, svamp-, natur- och motsvarande kurser för barn och ungdomar eller besök på jordbruken och livsmedelsföretagen i regionen passar väl in i organisationernas uppdragsfält. På detta sätt kan det vara möjligt att förankra barnen och ungdomarna i föreningsverksamheten i regionen, som kommer att vara i stort behov av nya medlemmar och aktiva personer under de kommande åren.

Ökad uppskattning av maten bidrar till att hålla kvar den inhemska livsmedelsproduktionen, vilket är av betydelse såväl för tillgången till kvalitativa råvaror som för hela samhället genom en sysselsättande inverkan och skatteinkomster. Arbetsplatserna inom branschen upplevs dock inte som särskilt lockande och därför behövs kampanjer om yrkena inom livsmedelsbranschen även i fortsättningen.

Målbild 2020:

- ♦ uppskattningen av närmat och dess tillverkare ökar bland konsumenterna
- ♦ vår matkultur med dess regionala särdrag skapar ett starkt mervärde för hela livsmedelskedjan
- ♦ mat- och näringsfostran genom hela förskolepedagogiken och skolsystemet skapar en grund för matval som följer med genom hela livet

De viktigaste administrativa åtgärderna

Människornas vardagsfärdigheter i hushållsfrågor förbättras bland annat med hjälp av sådana rådgivningsorganisationer som till exempel Lantbruks- och hushållskvinnorna, Finlands 4H-förbund och Marthorna som främjar kunskaper om hantering och tillredning av mat.

Man bidrar till matfostran genom att inkludera mat- och näringsaspekt i förskolepedagogiken, de olika läroämnena i grundskolan och gymnasiet, lärarutbildningar och yrkesutbildningen på andra stadiet. Tillgängliga resurser avsätts för undervisningen i huslig ekonomi och dess valbarhet understöds.

FINANSIERING AV PROGRAMMET

Programmets åtgärder hör till de aktuella ministeriernas och statens central-, region- och lokalförvaltnings verksamhet. Programmet finansieras inom ramarna för statsfinansernas rambeslut och anslagen enligt statsbudgeterna och ärenden som gäller finansieringen av programmet behandlas och beslutas i statsfinansernas rambesluts- och budgetprocesser. Dimensioneringen av finansieringen beaktar det totalekonomiska läget och dess inverknings på de utvecklingsåtgärder som föreslås i åtgärdsprogrammet. Ett särskilt mål för programmet är synergifördelar som uppnås genom ett övergripande genomförande av åtgärder, projekt och motsvarande i anknytning till programmet och resursbesparingar i förvaltningen. Praktiska åtgärder, projekt och motsvarande som hänför sig till genomförande av programmet, ska vara motiverade även med tanke på helhetsanvändningen av resurserna och besparingar i förvaltningen.

I syfte att uppnå programmets mål förverkligas åtgärder i första hand med ett i samband med regeringförhandlingarna avtalat separat anslag för s.k. grön ekonomi som allokerats till närmats- och ekomatsprogrammen (totalt 1,58 mn euro/år till programmen för utveckling av närmats- och ekomatsbranschen), medel för utveckling av livsmedelskedjan och forskningsanslag som står till JSM:s förfogande, medel från programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland och ur det nya landsbygdsprogrammet, som fortsätter det gamla utvecklingsprogrammet från och med 2014, medel från det nuvarande åtgärdsprogrammet för fiskerinäringen och från åtgärdsprogrammet

som genomförs 2014–2020, från strukturfondsprogrammen och egna resurser hos de parter som genomför programmets åtgärder. Till programmet ska kopplas även bl.a. Sitras och Tekes åtgärder.

UPPFÖLJNING AV PROGRAMMET OCH INDIKATORER

Genomförandet av programmet och dess effekter följs upp under och efter programtiden. Programmets resultatindikatorer är bland annat utvecklingen av antalet mikro- och småföretag inom livsmedelsbranschen, utvecklingen av förädlingsvärdet hos mikro- och småföretagens produktion i livsmedelsbranschen och bevarandet av uppskattningen för närproducerad mat. Utvecklingen av andelen närmät i de offentliga storkökens livsmedelsupphandling uppföljs också. Information samlas in med hjälp av temagruppen MatFinlands företagsstatistik, Statistikcentralens näringsgrensstatistik över industrin samt projekt och undersökningar som studerar konsumenternas värderingar. Programmets åtgärder och utfall följs regelbundet upp i styrgruppen och livsmedelspolitiska delegationen.

BEDÖMNING AV PROGRAMMETS JÄMSTÄLLDHETS- OCH MILJÖPÅVERKAN

Programmet är till sin utgångspunkt könsneutralt och det framför inga separata mål eller åtgärder som hänför sig till kvinnor eller män. Åtgärderna gäller ökad kompetens, starkare entreprenörskap och nya arbetstillfällen, och de riktas till personer och därför har åtgärderna positiva verkningar på både kvinnor och män. Livsmedelssektorn erbjuder många tillfällen till deltidsarbete för unga som ger dem arbetserfarenhet. Via programmet är det således möjligt att indirekt främja ungdomars sysselsättning.

Under hela beredningen har miljöpåverkan diskuterats under planeringen av programmet. Närmatens miljöpåverkan beror bland annat på jordbrukets produktions sätt, produkternas förädlings-, förpacknings- och transportprocesser och de sätt på vilka köparen köper, transporterar, tillreder och eventuellt slänger bort en produkt. Vid användning av närmat inriktas miljöpåverkan till den egna omgivningen och det är möjligt att vid behov ingripa snabbt i dem när man är insatt i närmatens produktionskedja. Via programmet uppnås positiva miljöpåverkan när de regionala livsmedelssystemen och logistiken för små partier utvecklas. När uppskattningen av maten ökar, är det möjligt att minska på matsvinnet vilket också har en positiv miljöpåverkan. Åtgärder som riktas direkt till företag inom närmatprogrammet genomförs huvudsakligen via programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland. En separat bedömning av miljöpåverkan görs för programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland. I samband med verkställandet av programmet uppföljs dess miljöpåverkan också med hjälp av olika indikatorer och utredningar.

Programutkastet och de preliminära åtgärdsförslagen har även betraktats med hjälp av en kontrollista för bedömning av påverkan på landsbygden. Programmet kan konstateras ha en direkt positiv

inverkan på näringar, entreprenörskap, arbete och kompetens på landsbygden och åtminstone en indirekt inverkan på landsbygdens dragkraftsfaktorer och starka sidor. Via programmet är det också möjligt att i viss grad inverka på tillgången av tjänster samt deras samhällsinriktning och sociala kapital.

ORGANISERING AV PROGRAMMET

En gemensam styrgrupp har utsetts för programmet för utveckling av närmat och ekomatprogrammet. Styrgruppens ordförande är understatssekreterare Risto Artjoki vid jord- och skogsbruksministeriet. I styrgruppen ingår utöver representanter för jord- och skogsbruksministeriets livsmedelsavdelning även medlemmar från undervisnings- och kulturministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, arbets- och näringsministeriet, utrikesministeriet, finansministeriet och miljöministeriet. Åtgärderna i programmet koordineras av en närmatkoordinator. Samordningen av regionala och landsomfattande åtgärder görs i samarbete med nationella och regionala finansörer och ett nätverk bestående av regionala medlemmar i temagruppen MatFinland.

En mer ingående handlingsplan, godkänd av styrgruppen, ska uppgöras för programmet. Planen kommer att innehålla detaljerade utvecklingsförslag och förslag till åtgärder för att uppnå målen.

INFORMATION OM PROGRAMMET

Att respektera och värdesätta lokal matkultur är ingen självklar sak. Människornas intresse för närmat väcks med hjälp av information om närmat, konsumenterna fås att diskutera om matens värden, närmatens många olika verkningar och betydelse för fram och information förmedlas om arbetet för att gynna närmat. Kännedomen om närmat på riksnivå och dess image främjar även den regionala efterfrågan. En kommunikations-

strategi och en kommunikationsplan som preciserar strategin uppgörs som stöd för genomförandet av programmet. Den intensiva kommunikationen om närmat har inletts redan innan programmet blev färdigt och det kommer att fortsätta under hela programperioden.

PROGRAMMET SOM EN DEL AV ÖVRIGA ÅTGÄRDER OCH POLICYN INOM FÖRVALTNINGSOMRÅDEN

När man tog fram programmet, utnyttjade och beaktade man i mån av möjlighet övriga aktuella strategier, program och rapporter som är av betydelse för närmatsektorn.

Den viktigaste av dessa handlingar är statsrådets redogörelse om livsmedelspolitik (2010). Redogörelsen tar upp främjandet av när- och ekomat som ett separat utvecklingsmål. Åtgärderna för att utveckla närmatföretagens verksamhet, produkter och marknadsföring och för att främja entreprenörskap och höja kompetensen, hänför sig särskilt till programmet för utveckling av landsbygden i Fastlandsfinland från vilket företagen

och de övriga aktörerna inom branschen kan via NTM-centralerna få finansiering för utvecklingsåtgärder. Programmet kommer att ge underlag för arbetet under följande EU-programperiod. Programmet har en koppling till miljöministeriets program för hållbar konsumtion och produktion (KULTU), arbetet som utförs av uppföljningsgruppen för massproducerad mat som utsetts av Institutet för hälsa och välfärd THL och i arbets- och näringsministeriets konsumentpolitiska program samt livsmedels säkerhetsredogörelsen som blev färdig våren 2013. Genomförandet av programmet kommer att innehålla beröringspunkter med förankringen av de förnyade näringsrekommendationerna när det gäller åtgärder kring hållbar utveckling och säsongbetonade måltider.

BILAGA:

BEREDNING AV PROGRAMMET

Enligt jord- och skogsbruksministeriets riktlinjer ska utvecklingen av närmats- och ekosektorn som ingår i regeringsprogrammet få egna program som dock ska styras och samordnas av en gemensam styrgrupp. I anslutning till beredningen av programmen beställde jord- och skogsbruksministeriet en utredning över närmatssektorn. I utredningen, som gavs ut i mars 2012, presenteras en beskrivning av nuläget, de största utmaningarna och utvecklingsförslag. I beredningen av utredningen har man analyserat statistik och forskningsresultat, genomfört sakkunnigintervjuer av intressentgrupperna på bred bas och en workshop som samlade nyckelaktörer.

Vidare anställdes till jord- och skogsbruksministeriet i mars 2012 en visstidsanställd närmatskoordinator som hade i uppgift att sätta ihop programmet och förbereda åtgärderna. På vårvintern 2012 arbetade man fram en SWOT-analys för närmatsprogrammet och livsmedelsbranschen i anslutning till beredningen av den nya EU-programperioden. Närmatsprogrammets mål är att ge svar på utmaningarna enligt SWOT-analysen.

Våren 2012 gjordes en enkät till regionala utvecklare och finansiärer av livsmedelsbranschen som uppmanades att lämna kommentarer om närmatsutredningen och det kommande programmet åtgärder och mål. Närmatsfrågan har under vårvintern och sommaren 2012 presenterats och behandlats vid ett stort antal möten mellan intressentgrupperna (inkl. handelsbranschen, rådgivningssektorn, forskningen och producenterna) och i arbetsgrupper.

I maj 2012 utgavs i enlighet med SMB-lagen (lag om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program) jord- och skogsbruksministeriets meddelande som informerade om att utarbetandet av programmet hade inletts. I maj 2012 inleddes ett diskussionsmöte för allmänheten om programmets innehåll på webbplatsen dinasikt.fi och en friare diskussion i en Facebook-grupp som grundats för programmet.

Närmatsprogrammets mål behandlades och godkändes vid regeringens aftonskola den 9 januari 2013.

Programmets styrgrupp behandlade programmets innehåll och de olika ministeriernas åtgärder.

Programutkastet var på remiss 19.2.2013–12.3.2013, sammanlagt 36 utlåtanden om utkastet mottogs och de har till tillämpliga delar beaktats vid finslipningen av programmet. Statsrådet behandlade programmet 16.5.2013.

 LÄHIRUOKA-
OHJELMA

 mmm.fi

JORD- OCH SKOGSBRUKSMINISTERIET